

TIHANY, I. ANDRÁS TÉR (HRSZ: 4; 5)

REGE CUKRÁSZDA ÁTALAKÍTÁSA

ÉPÍTÉSTÖRTÉNETI TUDOMÁNYOS DOKUMENTÁCIÓ

OKRUTAY MIKLÓS

MŰEMLÉKI SZAKÉRTŐ - 21-0413

2017. JÚLIUS

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés, előzmények, a dokumentáció készítésének célja
2. Történeti összefoglalás – telek- és építéstörténet, építész, műemléki védelem
3. Az érintett épületrész műemléki értékeinek összegzése – műemléki értékleltár
4. A Rege cukrászda átalakítása - értékelés, javaslatok
5. Felhasznált irodalom
6. Fotódokumentáció

1. Bevezetés, előzmények, a dokumentáció készítésének célja

A tihanyi Bencés Apátsággal közvetlenül szomszédos, a kolostorépülettől délre fekvő területen a Rege cukrászda a Balaton menti vendéglátás ismert helyszíne évtizedek óta. Aki a tó partján hosszabban nyaral, Tihanyt mindenképpen felkeresi, és ha már itt jár, akkor minden bizonnyal megfordul a közkedvelt, a tóra páratlan panorámát kínáló cukrászda teraszán is.

A Rege cukrászda mai, építészeti értelemben kiemelkedő, a hely szellemiségébe építészeti minőségével is illeszkedő kialakítására 1996-ban került sor. Az azóta eltelt bő két évtized tapasztalatai alapján a tulajdonos arra a felismerésre jutott, hogy a cukrászda funkciót a vendéglátás színvonalának emelése érdekében érdemes melegkonyhás étteremmé bővíteni. Mindez, alapvető megfontolásként, az apátság épületében az ottani életvitelt, használatot zavaró konyha kiváltását is jelentheti.

Jelen műemlékvédelmi-építéstörténeti tudományos (szakértői) dokumentáció feladata a terület műemlékvédelmi vonatkozásainak összegzése, ezen belül a beavatkozással érintett épületrész, illetve épületek értékelése, a beavatkozásokkal kapcsolatos műemlékvédelmi észrevételek megtétele.

A dokumentáció háttéranyagát az 1996-os átalakítás tervei, a szakirodalom áttekintése, a terepbejárás során szerzett tapasztalatok, illetve a jelenlegi bővítési munkákra vonatkozó építészeti tervek jelentik. A jelen dokumentációban szereplő utalások alapvetően feltételezik ezen tervek ismeretét, lévén, hogy éppen a tervezett beavatkozások műemlékvédelmi következményeinek értékelését kell megtenni.

2. Történeti összefoglalás

Telek- és építéstörténet

Jelen vizsgálat a Rege cukrászda átalakításával közvetlenül érintett történeti épületrészekre koncentrál, így nem feladata a tihanyi Bencés Apátság teljes építéstörténetének tanulmányozása. Ugyanakkor a datálásokhoz a szükséges kapcsolódások feltárására értelemszerűen sor került.

A telektörténet szempontjából rövid áttekintésként elsőként Magyarország 1856-1890 között készült kataszteri térképét érdemes vizsgálnunk. Ezen már jól megfigyelhető a korabeli pontos beépítési mód, a telekhasználat, illetve a 19. században használt helyrajzi számozás. Az adott térképszelvény a tihanyi Bencés Apátságot, és annak közvetlen környezetét mutatja, a térképhez tartozó dátum 1858. Ennek alapján jól azonosítható a vizsgált terület és a következő megállapítások tehetők.

A Rege cukrászda telke - itt hrsz.:4 - Magyarország kataszteri térképén, 1858.

A helyrajzi számozás alapján az 1. szám az apátsági templom, a 2. szám az apátsági kolostorépület ingatlanát jelöli. A kolostorhoz délről csatlakozó ingatlan feltehetően a 3. számot kapta, amely azonban lemaradt a térképről, a jelenlegi beavatkozással érintett ingatlan telke ehhez csatlakozik délről és a 4. számot kapta. A ma ismert terepviszonyok, a területen délről, illetve keletről emelkedő támfalak alapján - a maihoz hasonló módon - a kolostorépülettel délről közvetlenül határos ingatlan terepszintje a kolostoréval megegyezett. Érdekesség, hogy a területet keletről egy épület határolja, amely a kolostor gazdasági épületeként szolgálhatott. Hasonló szerepűnek kell feltételeznünk a vizsgált telken álló két épületet is, így a terület dél-nyugati sarkában álló hosszanti épület formai kialakítása istállót sejtet. A kataszteri térkép jelen vizsgálat szempontjából legfontosabb eleme a 4. számú telek

keleti oldalán húzódó ház, amelyben a Rege cukrászda boltozatos téregységekkel rendelkező részletét ismerhetjük fel. Jól látható az is, ahogy a jelenleg megfigyelhető helyzetnek megfelelően a vizsgált épület keleti homlokzata a tőle északra húzódó támfal keleti síkjához képest visszalép.

Egy pillantást vetve Magyarország 1806-1869 között készült Második Katonai Felmérésére a fent már részletezett beépítési konfigurációt láthatjuk. A térkép felbontásából következően a kolostortól délre húzódó két épületet itt egy egységnek ábrázolták. Ugyanakkor a területet dél-nyugatról határoló hosszanti épület itt is jól megfigyelhető, illetve maga az a tény is, hogy az apátsághoz csatlakozó két telekrész közös, apátsági használatban van.

A vizsgált terület Magyarország Második Katonai Felmérésén, 1806 után.

Végezetül Magyarország 1763-1787 között készült Első Katonai Felmérését vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ezen a kolostorhoz csatlakozva épület nem került ábrázolásra. Ennek megfelelően a Rege cukrászda érintett épületrészére vonatkoztatva kijelenthető, hogy az a 18. század utolsó éveiben épülhetett. Mindezt az épületrész boltozati rendszere is alátámasztja. Az itt található csehsüveg-boltozat jellegzetes barokk, késő-barokk megoldás, így ez is a fenti időszakra datálja az adott épületet.

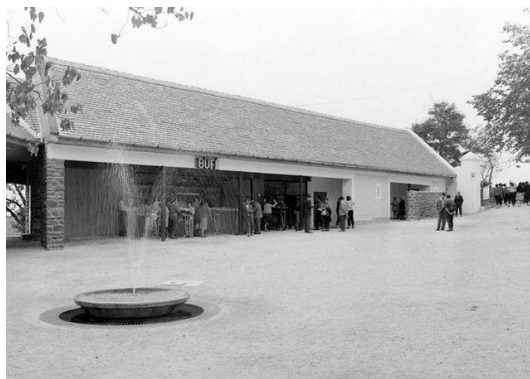

A vizsgált terület Magyarország Első Katonai Felmérésén, 1787 előtt.

További kérdés azon támfal eredetének vizsgálata, amelyhez a tárgyalt épületrész közvetlenül csatlakozik. Ehhez érdemes egy rövid áttekintést adnunk az apátság épületegyüttese egészének kialakulására vonatkozóan. A jelenlegi apátság helyén már Kr. u. 950 óta létezett templom. A bencések első itteni egyházának alapításra 1055-ben került sor I. András által, Szent Ágoston és Szűz Mária tiszteletére. A templom a kolostorral együtt az 1267-ben várként említett együttes részévé vált, amit 1534-ben végvárrá alakítottak át. A középkori bencés apátság egykori területén több ütemben indult meg új kolostoregyüttes kiépítése. Az 1656-ban, illetve 1660-ban részben újjáépített épületek 1683-ban leégtek, majd a török kiűzése után a feleslegessé vált végvár maradványait 1701-ben császári parancsra lebontották. A 18. század elején, 1719 és 1727 között emelt templom 1736-ban ismételten leégett. A mai épületet Lécs Ágoston apát idején emelték 1740 és 1754 között, Paur János György tervei alapján.

A rövid történeti áttekintés, illetve az Első Katonai Felmérés alapján megállapítható, hogy az érintett támfalszakasz szintén a 18. század közepén megépült barokk együttes részét képezi. Ugyanakkor megépülte a kolostor-együttes egészéhez képest némileg későbbre, a 18. század utolsó harmadára tehető.

Végezetül érdemes egy rövid kitekintés erejéig szót ejteni az érintett terület későbbi használatára. A Rege cukrászda első formájában az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején épült ki a Balaton menti regionális turisztikai fejlesztések kiemelkedő építészeti színvonalán. A cukrászdához látványos terasz csatlakozott, míg az annak előterét képező udvart építészeti értelemben is formálták. A hagyományos cukrászda kialakítása mellett az udvaron helyet kapott egy önkiszolgáló büfé is, amelyhez fedett-nyitott udvart csatoltak az itt fogyasztó vendégek kényelme érdekében.

A Rege cukrászda nyitott büféje archív fotón, 1960 körül.

A terület mai képét az 1996-os teljes körű felújítás, illetve átépítés során nyerte el, tervezője az Állami Műemlékhelyreállítási Központ (ÁMRK) részéről Koris János, Nagy Dániel és Vizér Balázs voltak. Ennek során a korszak kiváló építészeti alkotása jött létre, a mai napig ható építészeti erővel, minőségében a műemléki együttes méltó kiegészítéseképpen. A beavatkozás egyik legfontosabb elemeként a korábban már említett támfal mögötti területet beépítették, az udvar szintjén ide került a cukrászüzem, az emeleti szinten kiállítótér foglalt helyet. A vasbetonszerkezetű új épületrész alkalmassá vált, hogy az apátsági kolostor szintjén parkolóként gépkocsikat tudjon fogadni – ugyanakkor maga a támfal korabeli látványában újjult meg.

Építész

Paur János György (1692. Neustadt, Oberpfalz – 1752. Pest) a magyarországi barokk építészet egyik legkiválóbb kismestere. 1718-ban nyert kőművesmesterként felvételt a pesti kőműves és kőfaragó céhbe, 1721-ben pesti polgárjogot kapott. 1744 és 1749 között az ő tervei alapján és az ő vezetésével épült fel az óbudai Szent Péter és Pál plébániatemplom, 1725 és 1740 között irányításval zajlott a pesti belvárosi főplébániatemplom átépítése.

Műemléki védelem

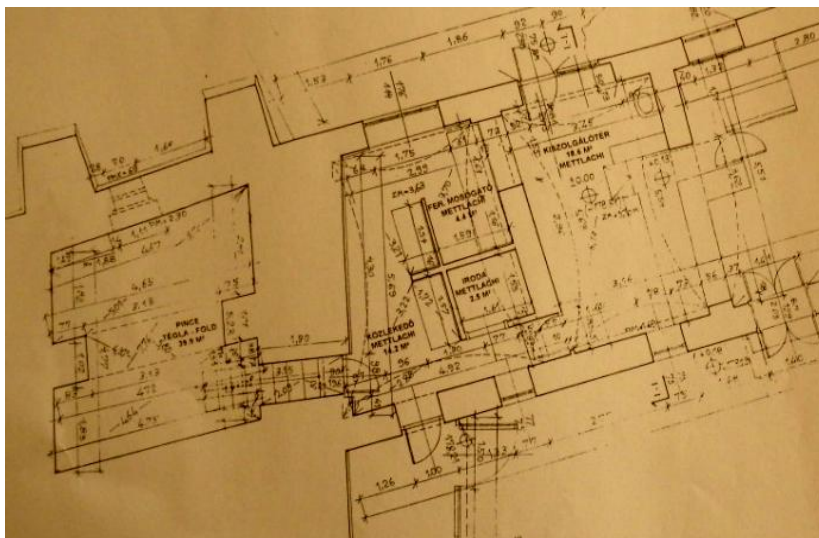
Az épületegyüttes – az apátsági templom és a bencés apátság kolostora - műemléki védelmére az 1950. december 7-i miniszteri döntés (1620-58-19/1950. VKM) kihirdetésével került sor, amelyet az 1958. január elsejei miniszteri döntés (22509/1958. ÉM 120344/1958.) megerősített. A jelenleg hatályos műemléki nyilvántartásban az apátsági templom 5567 törzsszámmal, 10483 műemléki azonosítóval, az egykori bencés apátság kolostora 5568 törzsszámmal, 10484 műemléki azonosítóval szerepel, I. bírságkategóriába sorolva.

A beavatkozással érintett telkekre (hrsz.: 4; 5; 6) az egyedi műemléki védelem nem terjed ki. Ugyanakkor a terület 8710 törzsszámmal, 10468 műemléki azonosítóval, Tihany településmag műemléki jelentőségű területeként (MJT) védett. A területi védelemről az 1972. szeptember 29-én kelt, I. Mh. 1741/1972. ÉVM 48011/1972. MM miniszteri határozat döntött.

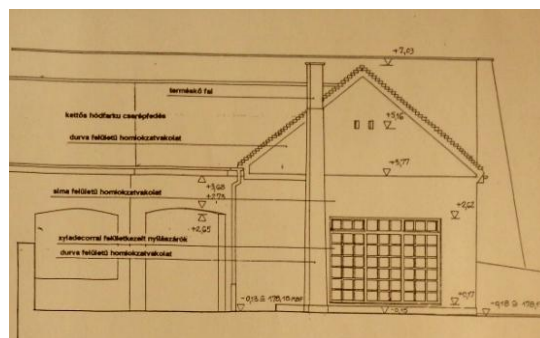
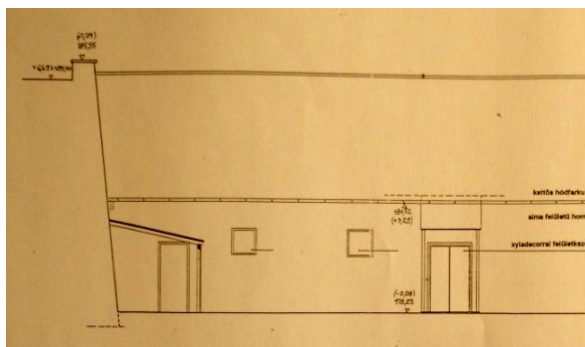
3. Az érintett épületrész műemléki értékeinek összegzése – műemléki értékleltár

Mint azt a telek- és építéstörténeti vizsgálat során láthattuk, a Rege cukrászda épületegyüttese a műemléki védelem alatt álló bencés apátság főépületeihez közvetlenül nem csatlakozik. Ugyanakkor keleti szárnyában magába foglalja egy 18. század végi épület maradványait, valamint éppen ez az épületszárny közvetlenül csatlakozik a kolostorépület szintjét megtámasztó, szintén a 18. század utolsó harmadában épült támfalhoz.

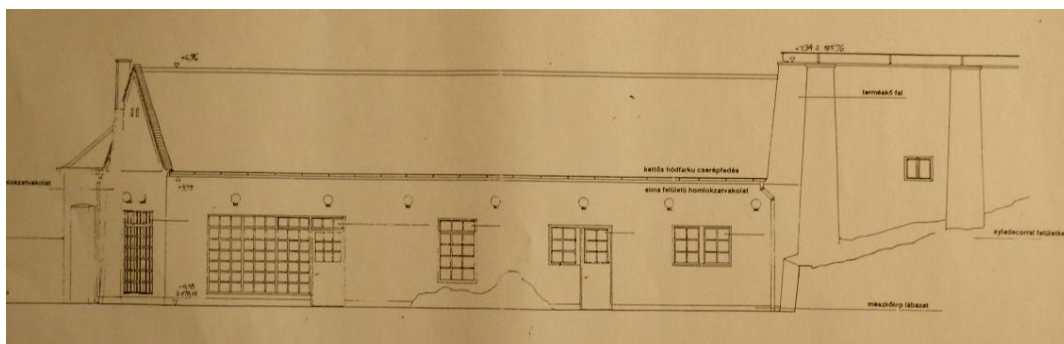
Itt érdemes tanulmányozni az 1996-os felújítás-átépítési tervsorozat felmérési terveit, amin keresztül a Rege cukrászda kiépítésének első korszakát ismerhetjük meg. Ennek köszönhetően látható, hogy a Balaton felőli teraszhoz csatlakozó keleti szárnyban megőrzésre, falhasználásra került a korábban itt állt késő-barokk épület két boltozatszakasznyi egysége. A fogyasztótér felőli egység egy pulttal leválasztott kiszolgálótér, míg e mögött, válaszfalakkal osztva a cukrászda háttérhelyiségei kaptak helyet. Innen egy áttörést bontottak a támfalon keresztül egy, a támfal mögött kialakított pincetérbe, amelyhez a támfal keleti oldalán szellőzőablakot is nyitottak.

A Rege cukrászda boltozatos terei, illetve csatlakozás a támfalhoz. Felmérési terv, 1995.

A Rege cukrászda épülettömegének csatlakozása a támfalhoz. Felmérési terv, 1995.

A Rege cukrászda keleti, terasz felőli homlokzata. Felmérési terv, 1995.

Térhasználat szempontjából gyökeresen az 1996-os átépítés nem hozott jelentős változást ebben az épületrészben. Az első csehsüveg-boltozatos térrész ma is egységében tarthat föl, míg az e mögötti terület továbbra is válaszfalakkal tagolt maradt. Ugyanakkor a támfalat érintően, ahogy az a történeti leírásban is szerepel, jelentős beavatkozás történt. Ennek részeként a támfal mögött hasznos tereket nyertek, a funkcionális kapcsolat biztosítása érdekében a fentiekben említett pincetérből nyugati irányba, a támfal mögött kialakított új, a cukrászüzemet fogadó terek felé áttörés készült.

Műemléki értékleltár

Hagyományos értelemben a műemléki értékleltár a fennmaradt, műemléki értéket képviselő egyes elemek, tartozékok tételes, helyiséghez kötött ismertetéséből, számba vételéből áll. Ugyanakkor ebben az esetben jelentős műemléki értékek a beavatkozással érintett területen nem azonosíthatóak, így érdemes a nagyobb építészeti összefüggések mentén rögzíteni az épület ránk maradt és megőrzendő értékeit. Elöljáróban rögzítendő, hogy az épületen belül megőrzendő, műemléki értéket képviselő burkolat, felületképzés, épületszerkezeti szerelvény, berendezés nem maradt fenn. Mindennek megfelelően a Rege cukrászda felújításával-átalakításával kapcsolatos munkák során az alábbiak tekinthetők megőrzendő történeti értékek:

- a 18. század végéről származó csehsüveg-boltozatos két térbeli egység, azok fal- és boltozati szerkezetei;
- a 18. század utolsó harmadából származó kőtámfal, ennek külső, homlokzati megjelenése;

mindkét elem részletesen bemutatásra kerül a fotódokumentációban.

4. A Rege cukrászda átalakítása - értékelés, helyreállítási javaslatok

A Rege cukrászda jelenlegi felújításának, átalakításnak elsődleges célja a korábbi cukrászda funkció melegkonyha vendéglővé való bővítése. Ennek érdekében a jelenlegi cukrászüzemi területet kell átalakítani az étterem működtetéséhez szükséges módon, ehhez tartozóan meg kell oldani az adott terület szellőztetését is. Ennek érdekében a szellőzőcsatorna nyomvonalát át kell vezetni a támfal pincetérbe eső szakaszán, majd a kifűtés az üres padlásteren keresztül történhet. A működésből fakadó útvonalak kereszteződésének minimalizálása érdekében átalakul az üzemi és a fogyasztótér viszonya. Ennek érdekében a terasz felőli szennyes evőeszköz beadására szolgáló ablak helyén ajtó nyílik, a mosogatás nem a belső boltozatos helyiségben, hanem az e mögötti pincetérben történik – ennek érdekében a támfal ezen belső szakaszán egy átadónyílás bontása válik szükségessé. A beavatkozás további elemeként megújul a fogyasztótér terasz felőli nyílásrendje, illetve a teraszt fixen szerelt, ki-benyitható árnyékoló védi a napsugárzástól, esőtől.

Elsődlegesen a beavatkozás célját érdemes értékelni, amellyel kapcsolatosan megállapítható, hogy az alapvetően szolgál műemlékvédelmi érdekeket is. Ez elsősorban a funkcióbővítésnek köszönhető, amelyen keresztül a műemlékvédelmi szempontból kiemelkedő értékű helyszínen tovább emelkedik az adott szolgáltatás színvonala. Itt jegyzendő meg, hogy az átépítésnek köszönhetően az apátság területéről kikerülhet a melegkonyha, amely az egyházi életet jelen körülményei között kimondottan zavarja.

A jelenlegi cukrászüzem átalakítása műemlékvédelmi érdekeket nem érint, az erre szolgáló térsor az 1996-os bővítés eredményeképpen alakult ki. Így az épület ezen területén az alaprajzi rendszer átalakítása a konyhaüzemi igényeknek megfelelően történhet meg.

A szellőztetés megoldása alapvető feladat, a tervezett megoldás összeegyeztethető a műemlékvédelmi szempontokkal. A támfal egy ponton való áttörése a pincetérben csupán műszaki természetű probléma, a 18. század végi támfal egészére nézve értékvesztéssel nem jár annak minimális megbontása, különösen itt, a pincetérben, ahol látványelemként sem jelentkezik. Javaslat, hogy a szellőző tetősíkon való kivezetésekor az épületen már korábban alkalmazott nyerstégla kéményttest, illetve fejezet szolgáljon mintaként.

A színvonalas működtetéshez alapvető fontosságú az egyes közlekedési útvonalak elkülönítése, így a vendég, illetve a pincér mozgásának lehetőség szerinti elkülönítése, különösen, ami az asztalok leszedését, illetve a piszkos étkezészetek mosogatótérbe való eljuttatását illeti. Az erre adott tervezői megoldás a jelenlegi terv egyik kulcsa, amely az éttermi funkció színvonalát tovább emeli. A megoldás részeként elbonthatóvá válnak a belső boltozatos helyiség válaszfalai is, így mindkét történeti tér teljességében tárulhat föl – mindez alapvetően szolgál műemlékvédelmi szempontokat. A beavatkozás részeként a jelenlegi szennyes beadására szolgáló ablak helyén ajtó nyílik, amely a meglévő parapetfal elbontásával a mellette lévő ajtó mintájára gyártandó le. További beavatkozásként a támfal pincetér felőli szakaszán átjárás nyitandó, ennek mintájául az adott területen korábban nyitott átjáró-nyílás szolgál mintául. Itt is megjegyezhető, hogy a támfal ilyen arányú minimális megbontása nem jár értékvesztéssel, sőt, ez teszi lehetővé, hogy egy értékes történeti épületrész - a barokk térarányú, csehsüveg-boltozatos belső tér - eredeti egységben legyen helyreállítható.

A terasz felőli nyílászárók átalakítása műemlékvédelmi szempontból semleges beavatkozás. A nyílások mérete nem változik, csupán a nyitott felület osztása alakul át, a jelenlegi sűrű osztást nagyvonalúbb megnyitás váltja. Javaslatként az új nyílászárók anyaghasználatára érdemes kitérni, itt faszerkezetű portálok tervezése az elvárt. A terasz portálok előtti szakaszának árnyékolására a hagyományos szerkesztésű függőleges ollókaros szerkezetű, kibenyitható, semleges színű vászonárnyékoló alkalmazása műemlékvédelmi szempontból támogatható, ez a műemlék épületekben működő kávéházak klasszikus eleme. Egyaránt elképzelhető az árnyékoló szerkezet közvetlenül falra történő, illetve egy, a fal előtt megjelenő önálló segédszerkezetre való szerelése. Előbbi semlegesebb, szervesebb, megoldást nyújt, míg a második azt hangsúlyozza, hogy egy új, kortárs építészeti elem jelent meg a látvány kiegészítéseképpen.

Összegzőképpen elmondható, hogy a Rege cukrászda felújítása-átépítése műemlékvédelmi szempontból alapvetően támogatható beavatkozásokkal jár. Lényegében nem befolyásolja az 1996-ban kialakult építészeti együttes harmóniáját, csupán az új funkcióból, illetve két évtized tapasztalataiból merítve a lehető legvisszafogottabb beavatkozásokra tesz javaslatot. Ezek során a külső megjelenés mindössze a terasz felől változik meg a portálok újraszerkesztésével, illetve a terasz árnyékolásának minőségi megoldásával, ugyanakkor a tihanyi apátság látványának Balaton felőli feltárulásban ezen változások zavaró hatással nem járnak.

Budapest, 2017. július 1.

Okrutay Miklós
műemléki szakértő - 21-0413

5. Felhasznált irodalom

- Koppány Tibor: *A Balaton környékének műemlékei*. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1993.
- Békefi Remig: *A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban*. Historiaantik Könyvesház, 2009.
- Entz Géza – Gerő László: *A Balaton környék műemlékei*. Bp. 1958.
- Erdélyi László: *A tihanyi apátság története*. Bp. 1908.
- Genthon István: *Magyarország műemlékei*. Bp. 1951.
- G. Krámer Márta – Tóth Sándor: *A tihanyi apátsági templom és kolostor 1965. évi felújítása*. Műemlékvédelem, 1966. p. 234-237.
- Kampis Antal: *Tihany Műemlékei*. Bp. 1957.
- Sörös Pongrác: *A tihanyi apátság története 1701-től napjainkig*. Bp. 1911.
- Uzsoki András: *A tihanyi apátsági templom*. Tihany, 1987.
- Zákonyi Ferenc: *A tihanyi vár három alaprajza*. Műemlékvédelem, 1963, p. 230-234.
- *Műemlékjegyzék*. Országos Műemléki Felügyelőség, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1960.

6. Fotódokumentáció

Az apátsági templom, a kolostor és az ehhez csatlakozó kert, valamint parkoló.

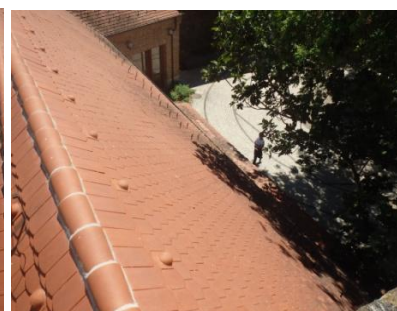
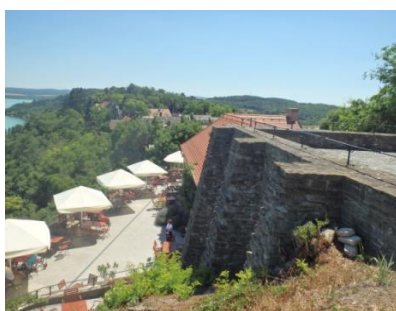
A Rege cukrászda udvarának feltárulása az apátság felől.

A Rege cukrászda belső udvar felőli homlokzatai.

A Rege cukrászda keleti, terasz felőli homlokzata, csatlakozás a támfalhoz.

A támfal és a Rege cukrászda épületének tömegkapcsolata.

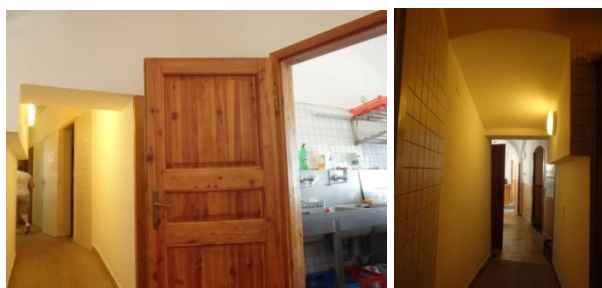
A Rege cukrászda belső tere.

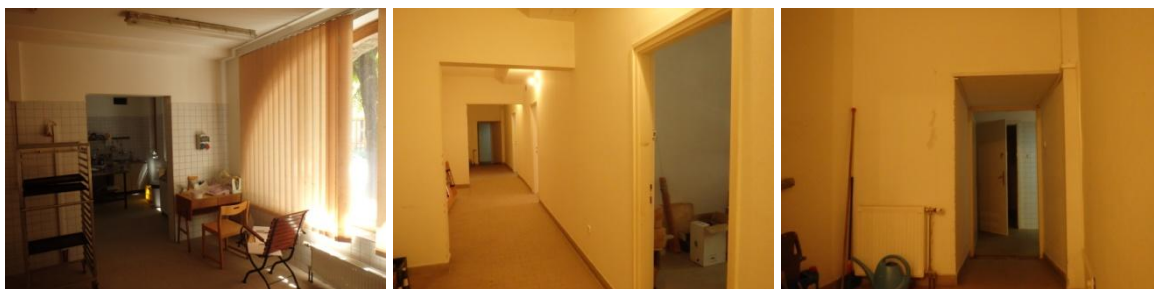
A fogyasztótér felőli csehsüveg-boltozatos tér.

A támfal felőli csehsüveg-boltozatos tér az elfalazásokkal.

Áttörés a támfalon a csehsüveg-boltozatos térből a pincetér felé.

A támfal mögött kialakított cukrászüzem; új áttörés a támfalon a pincetér felé.